

Gertrude Stein

Hellät nappulat

Oppian 2019, suom. Tuomas Kilpi. 115 s.

Hellemmät napit

Gertude Steinin uraaurtava proosarunoteos *Tender Buttons* (1914) on saanut kuluneella vuosikymmenellä Suomessa yllättävän paljon huomiota. Markku Innon käännös otsikolla *Herkät napit* ilmestyi 2013, ja kolme vuotta aiemmin *Nuori Voima* julkaisi Stein-teemanumerossaan Aki Salmelan suomentamana valikoiman kokoelman runoja. Nyt Tuomas Kilpi on kääntänyt tuoreen Oppian -kustantamonsa valikoimaan uuden version. Jatkumo herättää kysymyksiä: mistä tarve uudelle käännökselle? Millaisiin ratkaisuihin se on päätenyt verrattuna aiempiin? Uuden suomennoksen lukija saattaa odottaa kiinnostuneena jonkinlaista kääntäjän esipuhetta, jota minimalistiseen laitokseen ei kuitenkaan sisälly. Minimalismi näyttää olevan koko käännöstä ohjaava voima, ja suurelta osin sen perusteella tehdyt valinnat puhuvat puolestaan, vaikka ajoittain kevyt ote kääntyy lopputulosta vastaan. Sävyjä löytyy, kun tekstiä luetaan sekä alkuteoksen että aiempien käännösten rinnalla.

Tender Buttons on Steinin ensimmäisiä julkaistuja teoksia ja niiden joukossa erityisen kokeellinen. Sen kolme osaa, jotka on otsikoitu ”Esineitä”, ”Ruokaa” ja ”Huoneita” (“Objects”, “Food”, “Rooms”) kartoittavat kodin sisätilassa kohdattuja arkipäiväisiä asioita, niiden havaitsemisen kokemusta ja assosiointia, joka seurailee sekä esineiden värejä, mittasuhteita ja tekstuureja että niihin viittaavien sanojen äänneasuja. Stein, joka oli kiinnostunut sekä kuvataiteesta että psykologiasta, tavoittelee havainnon ja perspektiivin kubistiseksiin kutsuttua realismia, ja kuvailee halunneensa luoda ”muotokuvia” esineistä ja tiloista.¹ Vertailu kuvataiteisiin ei kuitenkaan kannu loppuun asti, sillä Steinin teksti ottaa aineellisen maailman vastaan kaikin aistein. Itse kieli ei ole siinä koskaan representaation väline vaan tasavertainen hellän tarkastelun kohde aineellisen maailman kanssa. Teksti on houkuttellut luentoja, joissa pinnan alta haetaan piilomerkityksiä, kuten esimerkiksi viittauksia naisten väliseen rakkauteen, seksiin ja yhteiseloön, joita ei ole ollut

¹ Stein 1926.

mahdollista kuvata suoraan.² Toisaalta on aiheellista korostaa tekstin ”pinnallisuutta”: kuten Teemu Manninen muotoilee, teos itse on ”maailmassa tehty esine” sen sijaan että esittäisi jotain.³

Otsikko *“Hellät nappulat”* kertoo samanaikaisesti suomennoksen vahvuuksista ja heikkouksista. Se tekee oikeutta Steinin hellävaraiselle asenteelle, joka tuo lukijan havainnon piiriin perunat, kalat, tyynyt, ja sateenvarjot mutta myös niihin liittyvät kokemukset ja prosessit, sanat ja kielen rakenteet. Näin teksti kurkottaa representaation kahtiajakojen yli ja tulee eläväksi kokonaisuudeksi, joka hämmentää, aktivoi ja hykerryttää lukijoita. Toisaalta ”nappulat” ottaa melko harppauksen kohti ”söpöyttä” – ”söpö” on käännöksessä toistuva sana – ja vie ajatukset eroottiseen hellyyteen ja piilomerkityksiin ompelulaatikossa pyörivien puseronnappien sijaan. Tämän suunnan korostaminen uhkaa viedä lukijalta osan kaksoismerkitysten riemusta, joka tekstin ei-esittävän logiikan mukaan kuuluu osaksi sen tekemisiä maailmassa. Napeissa voi nähdä hellyyttä, mutta ensin olisi nähtävä napit.

Kilven hellässä käsittelyssä esimerkiksi Steinin taajaan käyttämä ”thing” kääntyy useimmiten ”juttu”, kun taas Into turvautuu konkreettisempaan ”esineeseen”. ”Juttu” on neutraalin epämääräinen mutta toistuessaan kohosteinen, kuten alkukielinenkin ilmaus. Esimerkiksi “little thing” kääntyy “pikku juttu” tai “pieni juttu”, kun se on Salmelan käännöksessä runosta “Single Fish” idiomaattisemmin “pikkujuttu”, Innolla teknisesti “pieni esine”.⁴ “Aines tyynyssä” -runossa (“Substance in a Cushion”) syntyvä juttujen jatkumo tavoittaa ”thing”-sanon epämääräisyyden: ”Näky koko näky ja pieni valitus jauhaminen tekee koristeet niin suloiset laulavat koristeet ja punainen juttu ei pyöreä juttu vaan valkoinen juttu, punainen juttu ja valkoinen juttu.”⁵

Söpöyden yliannostukselta taas tuntuu, kun runossa ”Omena” esiin marssii sekä sinällään hauska äänneasun mukaan käännetty ”simsakka sieni”⁶ että täysin synonyymiassosiaation kelkkaan hypännyt ”kiltin kinkun pienet kulmat” (“little corners of a kind of ham”).⁷ ”Kiltin” viljely on kuitenkin myös osuvaa: Kilpi kääntää systemaattisesti ”please” sanoilla ”ole kiltti”, kun aiemmat käännökset ovat usein päättyneet suomalaisittain sujuvampaan ilmaukseen ”kiitos”. Näin uusi käännös säilyttää aavistuksen tyylikikasta, jossa vakiintuneesta kohteliaisuusilmauksesta tuodaan

² Ks. esim. Frost 2013; Goodspeed-Chadwick 2014.

³ Manninen 2010, 4.

⁴ 2010, 11; 2013, 47.

⁵ Stein 2019, 11. “A sight a whole sight and a little groan grinding makes a trimming such a sweet singing trimming and a red thing not a round thing but a white thing, a red thing and a white thing.” Stein 2011, 4.

⁶ Stein 2019, 69; “calm seen”, Stein 2011, 30.

⁷ Ibid.

toiston avulla esiin vierautta ja aistillisia kaksoismerkityksiä. Konkretia ja aistillisuus kohtaavat esimerkiksi ”Pieni nimeltä Pauline” -runon (“A Little Called Pauline”) lopussa: ”Ole kiltti ja voi, ole kiltti ja voi, älä tunge sitä lisäksi lisää istu siihen kun.”⁸ Alku⁸ekstin “jam” kääntyy viittaamaan tunkemiseen hillon sijaan, mutta “voi” hoitaa konkreettisen ruoka-assosiaation kiltteyden rinnalla.

Kilpi onnistuukin useimmiten välttämään liiallisen monimutkaisuuden, joka alkutekstistä puuttuu sen monimerkityksisyydestä huolimatta. Esimerkiksi Steinin vakiokeinoihin kuuluvan ”there is” -rakenteen, joka esittelee paitsi esineitä, myös abstrakteja käsitteitä ja kielen rakenteita, Kilpi useimmiten kääntää yksinkertaisesti ”on”, mikä säilyttää sekä vieraannuttavan efektin että hellän otteen, kuten runossa ”Lasitettua kimalletta” (“Glazed Glitter”): ”Mutta on, on toivoa ja tulkinta ja joskus, kuka tahansa on tervetullut, joskus on henkäys ja laiskanvirka ja hurmaavaa hyvin hurmaavaa joka on puhdasta ja puhdistavaa”.⁹ Sujuva käänös on tosin vienyt mennessään Steinin leikkisän negaation yksinkertaistaessaan ”surely any is unwelcome”. Käänös ohittaa vastaavia oleellisia piirteitä harmillisen taajaan. Innon suomennoksessa eksistenssistä tulee hieman puisevaa, mutta yllättävä negatiivi yritetään tunnollisesti säilyttää: ”Mutta on olemassa, on olemassa tuo toivo ja tuo tulkinta ja joskus, epäilemättä jokin on vähemmän tervetullut ja joskus on henkäys ja tulee olemaan laiskanvirka ja viehättävä hyvin viehättävä on tuo puhdas ja puhdistava”.¹⁰ Se tuo ansiokkaasti esiin teoksen rakenteellisesta haastavuudesta mutta ei tavoita sen lempeää sävyä.

Paikoin uusi käänös päättyy lisäämään monimutkaisuutta ja kömpelöitä rakenteita, mitkä voitaisiin myös kuitata yksinkertaisesti huolimattomina käänöksinä. Näihin kuuluu myös useita kirjoitusvirheitä ja alkutekstin lukuvirheitä, jopa muutama puuttuva kappale. Jotkut ongelmalliset ratkaisut toisaalta tarttuvat haasteisiin, joita Suomen kielen erityispiirteet asettavat. Eräs näistä on toistuva partisiipin preesens, ”-ing”, joka voi kääntyä joko ”tekevä” tai ”tekeminen”. Useimmiten kyseessä on jälkimmäinen: verbeistä tulee esinemäisiä kappaleita, jotka esitellään lukijalle ”juttuina”. Suomeksi tästä seuraa kömpelöitä lauseenvastikkeiden ketjuja. Esimerkiksi runossa ”Pala kahvia” (“A Piece of Coffee”) kohosteinen ”The settling of stationing cleaning” kääntyy ”sijoittamisen siivoamisen asettuminen”, kun taas Innon valinta on “määrätystä siivouksesta

⁸ Stein 2019, 35–36; “Please could, please could, jam it not plus more sit in when”, Stein 2011, 15.

⁹ Stein 2019, 8; “But there is, there is that hope and that interpretation and sometime, surely any is unwelcome, sometime there is breath and there will be a sinecure and charming very charming is that clean and cleansing”, Stein 2011, 3.

¹⁰ Stein 2013, 11.

sopiminen”.¹¹ Kilpi päättyy funktionaalisesti samanlaiseen muotoon kuin alkuteksti, Into suoristaa mutkia.

Jos Steinin teksti kutsuu “pinnallista” lukutapaa, jossa huomio kiinnitetään sanojen ja kielen tasoon, niiden herättämiin välittömiin kokemuksiin, joista yhdistettynä syntyy tekstin toimijuus maailmassa, eri käännöksillä on omat vahvuutensa. Paneutunut lukija saattaisi jopa nauttia kaikkien lukemisesta rinnan. Kahden aiemman käännöksen ote on teknisempi ja kohdekielilähtöisempi, Salmelan lopputulos näistä tosin sujuvampi. Uusi taas sujuu mutta tekee tulkinnallisia loikkia ja painottaa sävyjä, jotka alkutekstissä ovat lukijan vapaasti assosioitavissa. Alkusanojen ja huomautusten puute on tavallaan eduksi pintaluennalle: uusi käännös todella näyttää enemmän “maailmassa tehdyttä esineeltä” kuin aiempi laitos, jonka esipuhe päättyy kehotukseen vierailta Steinin haudalla Pariisissa jonkinlaisen ymmärryksen saavuttamiseksi.¹² *Tender Buttons* ei kaipaa yhteyttä Steinin elämäntarinaa tai sen paikkoihin, ja vierailu Père Lachaisella tuskin ratkaisee sitä sen enempää kuin uuden “pinnallisen” käännöksen lukeminen.

Lähteet

Frost, Laura 2013: *The Problem with Pleasure. Modernism and its Discontents*. New York: Columbia University Press.

Goodspeed-Chadwick, Julie 2011: “Reconfiguring Identities in the Word and in the World. Naming Marginalized Subjects and Articulating Marginal Narratives in Early Canonical Works by Gertrude Stein.” *South Central Review*, 31/2, 9–27.

Manninen, Teemu 2010: “Gertrude Steinin pinnallisuudesta”. *Nuori Voima* 6/2010, 3–5.

Stein, Gertrude 1914/2011: *Tender Buttons*. Mansfield Centre, CT: Martino Publishing.

Stein, Gertrude 1914/2010: “Tender Buttons (1914). Esineitä ja ruokia.” Suom. Aki Salmela. *Nuori Voima* 6/2010, 10–11.

Stein, Gertrude 1914/2013: *Herkät napit*. Suom. Markku Into. Siuro: Palladium.

Stein, Gertrude 1914/2019: *Hellät nappulat*. Suom. Tuomas Kilpi. Helsinki: Oppian.

¹¹ Stein 2011, 5; Stein 2019, 14; Stein 2013, 14.

¹² Into 2013, 7.

Stein, Gertrude. 1926. *Composition as Explanation*. London: Hogarth Press.

Laura Oulanne